



1

MĚLI EVROPU V HRSTI



ŽÍT NA POČÁTKU 16. století bylo vzrušující. Ze středověké feudální Evropy se rychlým tempem utvářel shluk národních států. Jednota západního křesťanstva byla ohrožena více než kdy předtím a skutečně zanikla dříve, než 16. století urazilo čtvrtinu své cesty. Osmanští Turci, díky sledu schopných a ambiciózních sultánů, se na všech frontách tlačili na Západ. Objev Nového světa přinesl pohádkové bohatství Španělsku a Portugalsku, což vyvolalo rozsáhlé přesuny v tradiční evropské ekonomice. A v žádném jiném období nebyl celý kontinent zastíněn čtyřmi takovými velikány, narozenými v jediném desetiletí – mezi lety 1491 a 1500. Podle stáří se jimi postupně stali anglický král Jindřich VIII., francouzský král František I., osmanský sultán Sulejman Nádherný a císař Svaté římské říše Karel V. Tito čtyři, někdy přátelé, častěji nepřátelé a vždy rivalové, drželi Evropu v hrsti.

Nejpestřejší osudy měl František. Když se v Cognaku 12. září 1494 narodil, zdálo se, že ho od trůnu dělí dlouhá cesta. Jeho otec Karel, hrabě z Angoulême, byl pouze prvním bratrancem panujícího krále, tehdy již chradnoucího Ludvíka XII., který se ve svém odhodlání zajistit si mužského dědice třikrát oženil, naposledy s mladší sestrou Jindřicha VIII. Marií Tudorovnou. Francouzi byli zděšeni, že toto oslnivě krásné osmnáctileté stvoření se svůdně zlatými vlasy až po pás má být předáno bezzubému senilnímu starci stíženému dnou, třikrát staršímu než byla ona. Marie nesla svůj osud se stoickým

klidem vědouc, že nepotrvá dlouho. A měla pravdu. Po svatební noci 9. října se zničený ženich před každým, kdo byl ochoten poslouchat, vychloubal, že „dokázal zázraky“, ale nikdo mu nevěřil. Když Ludvík viděl Františka, jak se během svatebních slavností účastní soubojů na dřevce, slyšeli ho, jak mumlá: „Ce grand jeunehomme, il va tout gâcher.“¹ Zemřel na Nový rok 1515, necelé tři měsíce po svatbě – vyčerpán, jak se všeobecně věřilo, svými výkony v ložnici. Marie jen těžko skrývala, jak se jí ulevilo. Dávno byla vášnivě zamilovaná do Charlese Brandona, vévody ze Suffolku, a nyní si ho konečně mohla vzít za manžela. Učinila tak bez otálení, navzdory varování dvou anglických kněží v Paříži, že vévoda je čaroděj a má plotky s ďáblem. František se mezitím usadil na trůně. V předchozím roce se oženil s Claude, dcerou krále Ludvíka, a 25. ledna 1515 byl v remešské katedrále korunován a pomazán jako padesátý sedmý král Francie.

Jeho noví poddaní byli nadšeni. V uplynulých letech se v zemi střídali nevýrazní a nemocní panovníci; nyní tu byla impozantní postava muže, z nějž tryskala mladistvá energie. Jistý Velšan, který jej viděl na Poli zlatého sukna (Field of the Cloth of Gold) v r. 1520, jej popisuje jako muže šest stop vysokého, s neobyčejně širokou šíjí, hnědými, hladkými a upravenými vlasy, tmavým tříměsíčním voussem, oříškově hnědýma očima poněkud podlitýma krví a s pokožkou barvy řídkého mléka. Měl svalnaté hýždě a stehna, ale jeho lýtka byla slabá a křivá. Nutno říci, že nebyl v přísném smyslu slova krásný – jeho dokonale velký nos mu vysloužil přezdívku *le roi grand-nez*, ale tyto nedostatky nahrazoval půvabem, elegancí a pestrobarevným hedvábím a sametem, což jeho dvořany uvádělo v úžas. Měl vybroušené způsoby a neodolatelný šarm. Miloval konverzaci a byl schopen hovořit o jakémkoli tématu, týkajícím se věd a umění – ne snad proto, že by je všechny do hloubky studoval, ale díky své zcela mimořádné paměti. Zdálo se, že si pamatuje všechno, co kdy četl, nebo dokonce i slyšel. Stále se smál, takže bylo zřejmé, že si užívá každý okamžik svého kralování, těše se ze všech radostí, které mu

¹ Ten velký mladík, ten zničí všechno.

mohlo poskytnout – lov, slavnosti, zápasy na dřevce, a především stálá dosažitelnost libovolného množství krásných žen.

Byl bytostným člověkem renesance, s vášní pro umění a takovým bohatstvím, jež mu umožňovalo dopřávat si ji plnými doušky. Odedávna byl oslavován jako jeden z největších mecenášů své doby. Z Itálie přivedl Leonarda da Vinci a ubytoval jej v nádherných komnatách zámku v Amboise, kde ten velký muž žil až do své smrti. V různých údobích uvítal také Andreu del Sarta, Rossa Fiorentina (Francouzi nazývaného *Maître Roux*) a nesčetné další italské malíře, sochaře a dekoratéry včetně Benvenuta Celliniho, který vyřezal medailón, podle něhož Tizian později namaloval svůj slavný portrét krále. Mezi všemi byl však jeho hlavním oblíbencem Francesco Primaticcio, jehož s mimořádným úspěchem zaměstnal – zejména ve Fontainebleau, které bylo jeho oblíbenou rezidencí, vlastně opravdovým domovem, pokud vůbec nějaký měl. František byl totiž neklidná povaha a notorický stavitel. Významně zrekonstruoval zámky Amboise a Blois a postavil Chambord – nejvelkolepější ze všech loveckých zámečků, na jehož stavbě se možná podílel sám Leonardo. Ve všech můžeme opakovaně vidět jeho znak – salamandra, často obklopeného plameny; jeho legendární atribut, odolnost vůči ohni, z něj učinil dokonalý symbol vytrvalosti. V Paříži přebudoval Louvre ze středověké pevnosti na renesanční palác a osobně financoval novou radnici, aby měl plnou kontrolu nad jejím vzhledem.

A pak tu byla literatura, kterou František miloval. Úctu ke knihám zdědil po své matce Louise Savojské, která ho naučila plynně italsky a španělsky. Jeho slabým místem byla však latina, kterou nikdy dokonale neovládl. Byl osobním přítelem Françoise Rabelaise, jemuž údajně poskytl inspiraci pro jeho nezapomenutelného obra Pantagruela.² Svým hlavním knihovníkem jmenoval Guillaumea Budé, jenž se ve třiatvaceti letech odřekl zhýralého a veselého života, aby se stal největším soudobým francouzským učencem. Po celé severní

² Jeho filozofie byla podle Rabelaise zakořeněna v „jisté veselosti mysli, pohroužené do pohrdání nahodilými věcmi“, ať už to znamená cokoliv.

Itálii František zaměstnával zvláštní agenty pro vyhledávání rukopisů a relativně nových tištěných knih, stejně jako další, kteří pátrali po obrazech, sochách a *d'objets d'art*. V r. 1537 podepsal dekret, známý jako *Ordonnance de Montpellier*, podle kterého měla být jedna kopie každé ve Francii prodané nebo vytištěné knihy uložena v královské knihovně – tedy právo, jemuž se dnes těší *Bibliothèque Nationale*, jejímž základem se stala královská knihovna. V době Františkovy smrti se nacházelo v jeho knihovně, otevřené každému učenci, který si ji přál navštívit, přes tři tisíce svazků, z nichž mnohé byly ukradeny z knihovny Sforzů v Miláně. Další dekret – *Ordonnance de Villers-Cotterêts* z r. 1539 –, učinil z francouzštiny – spíše než z latiny – úřední jazyk země a zavedl v každé farnosti registr narozených, oddaných a zemřelých.

František pozval největšího humanistu své doby Erasma Rotterdamského, aby se stal kancléřem nové koleje pro výuku řečtiny, latiny a hebrejštiny. V Budého dopisu, naléhajícím na Erasma, aby pozvání přijal, stálo:

„Tento monarcha není jen Frank (což je sám o sobě slavný titul); je také František, první král toho jména a – jak lze předvídat – předurčený pro velké věci. Je vzdělán v literatuře, což je u našich králů nezvyklé, a má také přirozenou výmluvnost, humor, takt a příjemné uvolněné způsoby; příroda jej zkrátka vybavila nejvzácnějšími dary těla a ducha. Rád obdivuje a chválí knížata starých dob, kteří se vyznačovali ušlechtilým intelektem a skvělými skutky, a má štěstí, že je bohatší než kterýkoli jiný král na světě a rozdává své bohatství volněji než kdokoli jiný.“

Erasmus byl sice polichocen a pozvání ho lákalo, ale nedovolil si nechat se přesvědčit. (Možná s tím souvisela skutečnost, že dostával pravidelnou penzi od císaře.) Pozvání bylo odmítnuto a projekt odložen. Jen o málo úspěšnější byla králova krátce existující řecká kolej v Miláně. Jeho velký vzdělávací úspěch naopak přišel v r. 1529, když ke zlosti Sorbonny založil *Collège des Lecteurs Royaux*, budoucí *Collège de France*. Stručně řečeno: sotva budeme přehánět, když řekneme, že moderní francouzská kultura a vše, co znamená,

má svůj počátek u Františka I., jenž byl ztělesněním renesance. Lov a boj už urozenému člověku nestačil; stejnou váhu mělo nyní i vzdělání. Před Františkem byl francouzský svět ještě převážně gotický, posedlý válkou. Za jeho vlády patřila možná válka stále k důležitým věcem – král sám byl nebojácný bojovník na válečném poli a nic tak nemiloval jako předvádět fingované bitvy pro pobavení svých přátel³–, ale umění vytříbeného životního stylu nabývalo stále více na významu. V *Knize o dvořanovi*, kterou začal Baldassare Castiglione psát v r. 1508, ale vyšla až o dvacet let později, je to František, v němž je spatřována největší naděje, která přinese konečně Francii civilizaci. „Já věřím“, říká hrabě Ludovico, že

vedle šlechtnosti je dle mého soudu hlavní a skutečnou ozdobou ducha každého muže literární vzdělání; Francouzi naopak uznávají jen zdatnost ve zbraní, ostatní pro ně neznamena nic; a nejenže vzdělanost neocenují, ale přímo jí opovrhují, všechny literáty považují za darmošlapy; je pro ně těžkou urážkou, když jim někdo řekne *vzdělanec*.

Iuliano Magnifico k tomu poznamenal:

Máte pravdu, tento omyl je vskutku ve Francii už dlouho rozšířen, ale dopřeje-li osud, aby po nynějším králi vstoupil na trůn, jak všichni doufají, pán z Angoulême [tj. budoucí František I.], myslím, že tak jako dnes ve Francii kvete a září sláva zbraní, stejně tam v plné nádheře rozkvetne i literatura; když jsem nedávno prodléval u francouzského dvora, spatřil jsem tohoto pána a zdálo se mi, že vedle urostlé postavy a krásné tváře je v jeho zjevu tolik vznešenosti a současně lidské vlídnosti, že mu snad ani celé francouzské království nepostačí. Četní francouzští a italsí šlechtici mi potom vyprávěli o jeho ušlechtilých zvycích a velkodušnosti, statečnosti a štědrosti a kromě jiného mi říkali, že nad pomýšlení miluje

³ Zvláště ambiciózní válečné divadlo se odehrálo v Amboise v r. 1518, kde šest set mužů, vedených králem a vévodou d'Alençon, hájilo modelové město proti stejnému počtu útočníků, jimž veleli vévodové z Bourbonu a Vendôme. „Byla to nejčestnější bitva všech dob“, napsal mladý maršálek de Fleuranges, „a nejvíce se podobající skutečné válce, ale každému se zábava nelíbila, protože několik bylo zabito a další vyděšeni“.